

VILNIUS UNIVERSITY

Lina Griškevič

CREATION OF THE AUTHENTICAL JUDICIAL SYSTEM IN LITHUANIA

Summary of the doctoral dissertation

Social sciences, law (01 S)

Vilnius, 2013

Dissertation was prepared in 2008-2013 at the Faculty of Law, Vilnius University.

Scientific supervisor:

prof. dr. Jevgenij Machovenko (Vilnius University, social sciences, law, 01S)

Consultant:

doc. dr. Haroldas Šinkūnas (Vilnius University, social sciences, law, 01S)

Dissertation is defended at the Law Science Council of Vilnius University:

Chairman:

prof. dr. Dainius Žalimas (Vilnius University, social sciences, law, 01S)

Members:

prof. dr. Armanas Abramavičius (Vilnius University, social sciences, law, 01S)

prof. dr. Arvydas Andruškevičius (Vilnius University, social sciences, law, 01S)

prof. habil. dr. Mindaugas Maksimaitis (Mykolas Romeris University, social sciences, law, 01S)

prof. dr. Darijus Beinoravičius (Mykolas Romeris University, social sciences, law, 01S)

Opponents:

prof. dr. Egidijus Šileikis (Vilnius University, social sciences, law, 01S)

doc. dr. Gintaras Šapoka (Mykolas Romeris University, social sciences, law, 01S).

The dissertation will be defended in the public session of the Law Science Council, on 25th September, 2013, at 3 p.m., at Vilnius University Law Faculty auditorium of K. Jablonskis.

Address: Saulėtekio al. 9, Vilnius, Lithuania.

The summary of the doctoral dissertation was distributed on 23 August, 2013.

The dissertation can be reviewed at the library of Vilnius University.

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Lina Griškevič

AUTENTIŠKOS TEISMŲ SISTEMOS SUKŪRIMAS LIETUVOJE

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2013

Disertacija rengta 2008-2013 metais Vilniaus universiteto Teisės fakultete.

Mokslinis vadovas:

prof. dr. Jevgenij Machovenko (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė 01S)

Konsultantas:

doc. dr. Haroldas Šinkūnas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė 01S)

Disertacija ginama Vilniaus universiteto teisės mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas:

prof. dr. Dainius Žalimas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01S)

Nariai:

prof. dr. Armanas Abramavičius (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01S)

prof. dr. Arvydas Andruškevičius (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01S)

prof. habil. dr. Mindaugas Maksimaitis (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01S)

prof. dr. Darijus Beinoravičius (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01S)

Oponentai:

prof. dr. Egidijus Šileikis (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01S)

doc. dr. Gintaras Šapoka (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01S).

Disertacija bus ginama viešame Teisės mokslo krypties tarybos posėdyje 2013 m.rugsėjo 25 d. 15 val. Teisės fakulteto K. Jablonskio auditorijoje.

Adresas Saulėtekio al. 9, Vilnius, Lietuva.

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2013 m. rugpjūčio 23 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto bibliotekoje.

CONTENT

SCIENTIFIC PROBLEMS ADDRESSED.....	6
OBJECTIVES OF THE DISSERTATION.....	7
ORIGINALITY.....	8
METHODOLOGY.....	12
STRUCTURE, MAIN RESULTS AND CONCLUSIONS.....	14
CONCLUSIONS PRESENTED FOR THE DEFENSE	17
SCIENTIFIC PUBLICATIONS ON THE DISSERTATION SUBJECT.....	21
OTHER SCIENTIFIC PUBLICATIONS.....	21
PERSONAL DETAILS.....	22
AUTENTIŠKOS TEISMŲ SISTEMOS SUKŪRIMAS LIETUVOJE (REZIUME).....	23

SCIENTIFIC PROBLEMS ADDRESSED. When regaining the independence in 1990, it was very important to emphasize the continuity of the governance in Lithuania, i.e. not the establishment of a new state, but its restoration based on the grounds of the acts of 1918, 1920 and the Constitution of 1938. It is important to note, that the legal regulation of that time was also used, if it was not in contradiction with the Temporary Main Law, as well as human and material resources. Subsequently, when the legal institutes were reconstructed as they did not meet the needs of the society anymore, the Lithuanian inter-war legal system was the one where the inspiration was found and its elements were creatively adapted and interpreted. In order to implement the western democratic ideas, the Lithuanian judicial system had primarily be reformed, as it was not able to ensure the standarts of the human rights and freedoms' protection¹.

In Lithuania there is no comprehensive research made on the development of the Lithuanian judicial system in the period of the restoration of the state's independence since 1989 (when the first amendments related to the implementation of the democratic principles to the regulations of the judicial system were made) till 1995, i.e. the study field on how the judicial system was formed while restoring the independence of Lithuania and implementing the essential principles of the rule of law in the judicial system.

The term „judicial system“ in the disseration is used in its broad sense and includes all the institutions administering justice in Lithuania (corresponding to the Article 109 of the Constitution). The dissertation is focused on the term „judicial system“² and analyses the courts of general jurisdiction, the Constitutional Court, the Economic Court (which with certain reservation may be considered as a specialized court in the sense of the Article 111 of the Constitution). Therefore, the administrative courts are not the subject of this research since the chronological frame chosen and in

---

¹ It should be noted, that in the scientific works of emigrants the issue of the preparation for the future judicial reforms was also raised. There hope to use not only the Lithuanian inter-war experience, but also the theoretial knowledge gained while studying abroad is evident. In addition the necessity for the indpendence of the judiciary, three instance court system, as well as the institution for the constitutional justice was emphasized. See.: MAKSIMAITIS, M.; MILIAUSKAITĖ, K.; ŠAPOKA, G. *Valstybės ir teisės problemos lietuvių išeivijos publikacijose (1944-1990) (The Problems of State and Law in the Publications of the Emigration“*. Vilnius: Mykolas Romeris University, 2011, p. 119, 132.

² Seeking to be more precise sometimes the term „judicial system“ is detailed by adding „general jurisdiction“, „institutional“, „instance“, etc.

our opinion the system of these courts may be considered as the further development of the already created authentic judicial system.

OBJECTIVES OF THE DISSERTATION. The object of the dissertation: norms of constitutional and ordinary law and public relations regulated by them related to the changes of the judicial system in 1989-1995 in Lithuania, including principles of the separation of powers, independence of court and judges, person's right to impartial and fair trial as much as they were enshrined in the legal regulation and implemented while establishing the constitutional justice institution and the general judicial system of the four branches.

Objective of the research is to reveal the institutional changes and changes of the judicial instances in 1989-1995 in Lithuania, their reasons and goals. In addition, the aim is also to reveal the revitalized, retained and newly created elements of the judicial system and to evaluate if they are in conformity with the principles of the western law tradition – the separation of powers (the possibility for the legislative and the executive powers to influence the judiciary), the independence of courts and judges (bearing in mind their resistance to the influence of other governmental powers), the person's right to the impartial and fair trial (in the light of the reforms of the judicial instances). Therefore the authenticity of the judicial system of Lithuania could be determined.

The hypothesis of the dissertation is that the authentic institutional system and the system of judicial instances of the constitutional justice and the courts of general jurisdiction were created in Lithuania accordingly the main western principles of separation of powers, the independence of the courts and judges, person's right to the impartial and fair trial, which meant the return to the western legal tradition. This process was based on the grounds of the Constitution of 1992, considering the actual needs of the public society and possessed resources at that time, creatively using the inter-war and soviet legal heritage.

Referring to the objective and the hypothesis of the dissertation the following goals were formulated:

1. To explore the legal grounds of the functioning of the judicial system before regaining independence and to determine their correspondance to the principles of separation of powers, independence of the courts and judges and person's right to a fair

and impartial trial, as well as imperfections that had to be removed and which led to the reform of the system.

2. To evaluate the attempts of the modernization and democratization of the elections of judges and solve the problems related to the judicial term of office, guaranties for their social security and immunity in the year 1989 and at the beginning of 1990.

3. To reveal the institutional changes and changes of the instances of the judicial system of general jurisdiction after the independence was restored and the Constitution of 1992 was not yet passed; to reveal the origin of the appellate instance and the system of four instances of the judiciary, to evaluate the validity of their establishment; to examine the changes of selection, appointment, dismissal and disciplinary liability of judges after the Law on Courts of 1992 came into force.

4. To analyze and evaluate the grounds of the judicial system in the Constitution of 1992; to research the legal-historical circumstances when establishing the Constitutional Court and the Economic court in Lithuania and to evaluate the sufficiency of guarantees for the independence of judges of the Constitutional Court and their influence while ensuring the independence of the courts and judges of the judicial system of general jurisdiction.

5. To determine the reasons for the delay of the judicial reform; to identify the problems of implementation of constitutional regulation while drafting the Law on Courts of 1994 and to evaluate their suggested solutions; to identify the practical problems while establishing courts, providing personnel to them and organizing their activity; to evaluate the role of the Ministry of Justice in the process described herein.

ORIGINALITY. The dissertation is aimed to determine how the transition from two-tier courts of general jurisdiction of the institutional system in soviet period went to the three-cycle structure (four units) operating nowadays, which is very similar to the one of the 1933-1940. What has led to the authentic instance court system in Lithuania when restoring independence? Is the judicial system (both institutional as well as of the instances) established in the Constitution of 1992 only revival of the Lithuanian inter-war judicial system, whether this judicial system is newly interpreted and lifted in a qualitatively higher stage as well as integrating pre-existing judicial systems' features?

How much has been borrowed from the inter-war and soviet legal heritage? What did we create and what did we restore? Is such legal progress enough to consider that it was a return to the western legal tradition. How did the created / restored judicial system correspond with the fundamental principles of western law — the separation of powers, the independence of courts and judges, the person's right to an impartial and fair trial?

Realizing advantages and disadvantages of the legal regulation of the judiciary twenty years ago and the reasons thereof, it is easier to draw the conclusions on the current regulation of the judicial system and assess its need and feasibility.

The dissertation is also focused to the changes in legal regulations related to the judicial system in the historical period of 1989-1995 in Lithuania. The novelty is also determined through the problems selected for the research, the scientific insights invoked for the solutions, the aspects and contexts of the research and used information sources. In the dissertation for the first time the Lithuanian judicial system after restoring independence is viewed in the light of authenticity. The term „authenticity“ is used as the linguistic determination and also as the aspect of taking and interpreting other values for personal needs, as given by R. Brague (e.g. greek-roman relevance)³. While interpreting and adapting this term for the Lithuanian judicial system, the authentic system is considered as the one that: 1) is free from the foreign issues and the regulation imposed during the period of occupation, 2) is characterized by continuity, connection with the Lithuanian judicial system of 1918-1940 and the Lithuanian legal tradition developed through ages, 3) corresponding to the high western standards of human rights and democracy, and 4) considering the mentality of lithuanians, their cultural and communication specialities, which may facilitate or burden the implementation of legal norms and which cannot be changed by state regulations.

Looking from the perspective of today to the past makes it possible to realize the problems of the judicial system reform therein. In this regard, the events of the past are not considered in the light of the current criteria. Nevertheless, if there were some interruptions or inconsistencies while implementing the constitutional provisions and striving to correspond with the western legal standards, they are examined and the reasons are revealed.

---

³ BRAQUE, R. *Ekscentriškoji Europos tapatybė (Excentric European Identity)*. Vilnius: Aidai, 2001.

The changes in the judicial system in 1989-1995 are analyzed through the principles of separation of powers, independence of courts and judges and the person's right to a fair and impartial trial, which were not analyzed thoroughly from the legal-historical point of view.

The principle of separation of powers and the problems of its implementation in practice are mainly analyzed in the light of constitutional law⁴. Meanwhile the legal-historical aspect of separation of powers while restoring independence of the state was not thoroughly analyzed (with exceptions of some authors⁵). According to E. Jarašiūnas this principle was still relevant, especially when the authoritarian and totalitarian regimes were falling⁶. Thus, the system of checks and balances provided by the principle of separation of powers could be considered as an example for the judicial system reform which took place during the period of the restoration of independence in Lithuania.

When analyzing the separation of the judiciary, conclusions may be made that the judiciary collide with other governmental powers in certain spheres. Taking into consideration the regulation of the judicial system in Lithuania, E. Jarašiūnas distinguishes the following areas: (i) legal grounds for the appointment and dismissal of judges, (ii) relations connected to the organization and functioning of the judicial system, (iii) administration of the justice or judicial process (this issue is more related to the judicial process and implementation of the procedural acts, when the prohibition to interfere into the judicial activity while administering justice is declared and the practical implementation of such declaration becomes crucial) and (iv) relations connected to the administration of the judicial activity, ensuring its social and financial security. Referring to such conditional distinction, the reasons for changes in the judicial system while restoring independence and reforming the legal system, their circumstances and

---

⁴ E.g.: JARAŠIŪNAS, E. *Valstybinės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas (Relations of the State Institutions and the Constitutional Court)*. Vilnius: TIC, 2003; JARAŠIŪNAS, E. *Teisminės valdžios organizacijos ir veiklos konstitucinės problemos (teisminės valdžios visavertiškumas, teismų sistemos bei teisėjų ir teismų nepriklausomumas)*. Iš *Lietuvos konstitucinė teisė: raida, teisių apsauga, savivalda: kolektyvinė monografija (The Constitutional Problems of the Organization and Functioning of the Judiciary (the Sufficiency of the Judiciary, the Independence of the Judicial system and Courts and Judges)*. From *Lithuanian Constitutional Law: Development, Protection of Rights, Self-governance: Collective Monograph*) Vilnius: Mykolas Romeris University, 2007.

⁵ E.g., JARAŠIŪNAS, E. *Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas (Relations of the State Institutions and the Constitutional Court)*. Vilnius: TIC, 2003.

⁶ *Ibid*, p. 128-129.

evaluation is presented in the dissertation (exception is made to the judicial process, which should be the subject of a separate research).

The principle of independence of judges is already analyzed widely and comprehensively in Lithuania as the doctrine itself⁷, but there is no thorough legal-historical approach made towards this issue herein, revealing the processes and their reasons during the period of the restoration of the independence in Lithuania.

One of the main aspects of the judicial reform – the change of the instance court system subsequently creating qualitatively new instance court system, which aims to ensure the right to the impartial and fair trial. The authors who analyzed the nature of institutes of appeal and cassation (e.g. V. Nekrošius, A. Driukas, G. Ambrasaitė) did not pay a lot of attention in their researches to the establishment of the four branches' court system in Lithuania from a view of the legal-historical aspect (usually they focussed on the legal aspects, leaving aside practical obstacles arisen at that time).

Furthermore, it would be difficult to analyze the reform of the judicial system in Lithuania without the examination of other than the courts of general jurisdiction aspects when reforming the judicial system. For instance, the establishment of the institution of the constitutional justice (its development is analyzed comprehensively by J. Žilys, V. Sinkevičius, etc.), rejection of juries, establishment of the Economic court. Indeed, these are very important elements of the historical period of the research, which are analyzed in their relation to the legal-historical circumstances when creating institutional and instance judicial system in Lithuania. In addition, the essence of the appeal process and the necessity to establish the courts for appeal are analyzed in the dissertation.

The part of the factual information used in the dissertation is introduced to the scientific circulation for the first time, whereas the other information is checked removing inaccuracies, systematized and chronologically and formally structured. Before making the conclusions part of this information had to be presented using a descriptive method. Some of the factual information sources are not easily accessible both online and in libraries (e.g. soviet legislation); younger lawyers did not have

---

⁷ E.g., ABRAMAVIČIUS, A. Teisminė valdžia Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje (*The Judiciary in the Jurisprudence of the Constitutional Court*). *Justitia*. 2005, nr. 4(58), p. 2-10; ŠINKŪNAS, H. *Teisėjų nepriklausomumo įtvirtinimas Lietuvos teisinėje sistemoje (The Independence of Judges in Lithuanian Legal System)* Doctoral dissertation: social sciences (law). Vilnius: Vilnius University, 2004.

occasions to work with it, therefore it had to be presented more thoroughly instead of only giving references. It should be pointed out that detailed analysis of the archival material and transcripts, related to the main decisions on the judicial system reform in 1990-1995 are given for the first time. Despite that the legal-historical aspects of drafting the Constitution and the establishment of the Constitutional Court are analyzed comprehensively by J. Žilyys, E. Jarašiūnas, V. Sinkevičius, the discussions of the period thereof, retained in the transcripts of the meetings are not fully revealed⁸. The return to the western legal tradition, in particular, would mean a revolution in consciousness. Indeed, the transcripts better than laws and their drafts reveal the processes passed through the legislators minds — a significant change in values and beliefs, the battle of stereotypes and innovation.

METHODOLOGY. The linguistic method is used in the dissertation, revealing the content of the texts analyzed and their meaning. The systematic method is used when determining connections among various legal issues, norms, acts, relations relevant to the judicial system, revealing their origin, in-between connections and their role in the judicial system or legal regulation of its functioning, evaluating the complexity of various elements. This method is very effective when analyzing non equal information sources: minutes, transcripts, articles, etc., provided during the period of the restoration of the independence in the media. The historical method is mainly used in this research when giving a look at the Lithuanian inter-war judicial system regulations and the legal doctrine (M. Romeris, Vl. Mačys) thereof. Such retrospective helps to reveal the origin and development of various legal institutes. Additionally, with the help of the comparative method the influence of the Lithuanian inter-war legal regulation to the judicial reform, performed after the restoration of the independence and formulation of the further vision of the judicial system, is analyzed. The genetic method is also used evaluating Lithuanian and other states judicial systems' regulations, aiming to reveal the circumstances and reasons for creating / passing the changes of the legal regulations.

---

⁸ E.g., ŽILYS, J. Konstitucinės justicijos ištakos Lietuvoje. Iš *Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai*. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys (*The Origin of Constitutional Justice in Lithuania: experience and challenges. From Twenty years of of the Constitution of the Republic of Lithuania. Collection of the reviewed scientific articles*). Vilnius: Lithuanian Chamber of Notaries, 2012, p. 29-53.

Notably, there are also other methods used in the dissertation, such as logical, teleological, etc. It is worth mentioning, that the interview method was used during the research, where 16 persons, who are/were at the judicial positions, were interviewed, i.e. E. Laužikas, J. Prapiestis, V. Masiokas, J. Stripeikienė, A. Norkūnas, V. Verseckas, A. Driukas, L. Garnelienė, V. Ražinskaitė, A. Drigotas, etc. These persons not only presented the supplement information on the judicial reform of 1989-1995, but also gave their personal evaluations, opinions (they also changed with the time) of the events of that time, i.e. liquidation of the Supreme Court of Lithuania, necessity for the Court of Appeals, regional courts.

The most important information sources used in the dissertation may be divided into two groups – primary (giving primarily factual information on the period analyzed) and secondary (supporting evaluation and analysis of the primary information) sources. Primary sources are the materials of meetings of the governmental institutions (transcripts, minutes, preserved in Lithuanian Central Archive, Archive of the Parliament, part of them is also available via internet), legal acts and their drafts, revealing the changes of legal regulation and their tendencies (the Constitution of the Republic of Lithuania, laws, international regulations, doctrine of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania, case law, archive material of drafting legal acts, LSSR acts, etc.) .

The disclosed, summarized, and evaluated factual information and conclusions based on it, give to the research a fundamental (theoretical) and the applicable (practical) value. The revealed trends, conflict of interests and doctrine, resolving problems, the contradiction of ideals and reality contribute to the development of the science of legal history in Lithuania, provide much of the information to legal theory and constitutional law sciences, also helps to know the current Lithuanian judicial system and to identify its inaccuracies, to interpret the proposed options for the improvement and predict the future changes. Explored issues relate not only to the soviet period and the inter-war in Lithuania, negative and positive legacy which certainly had an impact on the decision making in 1989-1995, but also to the present — a lot of recent and ongoing processes arise or are linked to the specific decisions made in 1990-1995.

STRUCTURE, MAIN RESULTS AND CONCLUSIONS. In addition to the introduction and conclusions, the structure of the dissertation consists of four parts.

There was a chronological and altogether organized analysis chosen for the dissertation, i.e. four stages of the judicial reform performed in the constitutional and ordinary law levels in 1989-1995 are determined and consequently analyzed. Every stage is analyzed in the light of implementation of certain principles: the separation of powers (aiming to evaluate the possibility of the legislative and the executive powers to influence the judiciary, firstly, through the establishment and distribution of competence to the courts, the selection and appointment of judges), the independence of courts and judges (aiming to evaluate their resistance to the influence of other powers, focusing on the organization of the work of judges, their social guarantees and immunity as well as disciplinary liability), the person's right to the impartial and fair trial (aiming to evaluate the contribution of the reform of the judicial instances while implementing the principle herein).

The first part of the work corresponds to the first stage, which may be determined from 1989 till the adoption of the Law on the Organization of Courts and Status of Judges of 1990. The problems of that time are mainly related to the changes, democratization and modernization in the regulations on appointment of judges, their tenure, e.g. it was proclaimed that judges obey only to the law and their conscience; the influence of other powers on the judicial system is also concerned, etc.

The second part of the dissertation deals with the second stage, which could be called the primarily period of reforming the judicial system – from restoring independence on 11 March, 1990 till 2 November 1992, when the Constitution of Lithuania came into force. During this period the Law on Courts of 1992 was passed and the new four branches' judicial system was defined as well as the functions of courts were newly distributed and the appellate instance was renewed. Altogether the willingness to reject the juries was proclaimed.

The third stage of the reform is analyzed in the third part of the dissertation covering the period from 2 November 1992, when the Constitution came into force, till the Law on Courts of 1994 was passed and came into force on 1 January 1995. At that time the newly established constitutional provisions and the Law on Courts of 1992 were coexisting altogether. The legislature was focused on drafting the new Law on Courts

and the establishment of the independent institution of constitutional justice – the Constitutional Court. Moreover, the decision to establish temporarily the Economic court is also covered in this part.

1 January 1995 is a more symbolic final date of the reform of the judiciary, since not all organizational aspects of the newly functioning judicial system could be predicted. After January 1, 1995, the solutions were chosen to eliminate or minimize the negative organizational difficulties arisen. Therefore in the fourth part of the dissertation the stage of solving practical issues caused by the Law on Courts of 1994 and improving legal regulation is covered (this process led to changes in the regulations of the courts of appeal and its diminishment, fortunately when the threat was eliminated and the system was settled – the reform was completed. Subsequently, the judicial system was improved, but not changed and reorganized (until the administrative courts were established in 1999, however this subject is not the object of this research).

The structure of the dissertation resembles the stages of reforming the judicial system indicated above and covers the specific problems of every stage. Nevertheless it is not always possible to draw the exact lines – many processes were carried alongside, the same factors were linked to the principles of separation of powers, as well as to others. Therefore presentation of the information in every part is rather conditional, seeking to provide it in a concentrated and clear way, avoiding recurrence as well as mechanical division of the issues closely linked.

Summarizing the content of the dissertation the following conclusions are made:

1. The reform of the judicial system of the LSSR in 1989 and the beginning of 1990, where person's rights to impartial and fair trial were not ensured at that time, is deemed to be partial and in the nature of compromise, which did not eliminate the imperfections of the judicial system (during the soviet period it was impossible). After restoring the independence till 2 November, 1992 the functioning of the judicial system of those times was used, partially improved and in this way led to the creation of the authentic judicial system in Lithuania.

2. The amendments to the Temporary Main Law and Law on Courts of 1992 are the beginning of the creation of the authentic judicial system in Lithuania (only *de jure* for that time) in constitutional and ordinary law levels. New models of the institutional and the instance judicial system of general jurisdiction were chosen considering the

needs of Lithuania, international legal regulations, common trends of western legal tradition, widely and reasonably using the heritage of Lithuanian inter-war, reasonably eliminating certain soviet „heritage“, using (mostly rationally) human and material resources of the judicial system thereof.

3. The establishment of the constitutional control and therefore the special institution – the Constitutional Court – in the Constitution of 1992 and implementation of the relevant provision in 1993 is a revolutionary change in the judicial system of 1992-1994, prepared considering the experience of the european countries and the Lithuanian inter-war history. The guarantees for the independence of the Constitutional Court by giving powers for appointment to three governmental powers was an effective tool and proved itself, high standarts for the material, immunity and social guarantees led to the independence of the judiciary of general jurisdiction enshrined in 1994-1995.

4. The Constitution of 1992 has strengthened guarantees of the courts and judges of the general jurisdiction, provided constitutional grounds for the self-governance and administrative court system in the future. Nevertheless, the reform of the judicial system of the general jurisdiction was delayed because of the specific laws, codes not amended on time, as well as the lack of financial and human resources. When the reform was delayed in 1994 the Economic court was established with a jurisdiction that initially was prescribed to the regional courts which were still not established. The main obstacle of the legal regulation of 1992-1994 may be considered concentration of powers in the hands of the minister of justice while selecting the court personnel, which infringed the independence of courts and judges and was eliminated by the rulings of the Constitutional Court thereafter.

5. Drafting the Law on Courts of 1994 alongside with the approved decisions, based on the experience of Lithuania and other roman-germanic and anglosaksonian legal traditions, non-consistent, unrational and anticonstitutional matters were established. Double cassation and solution of the problem of the Supreme Court of Lithuania, resulted to the unrational liquidation and a new establishment of this court along with the unconstitutional termination of the period of service of judges (together with powers of minister of justce mentioned above), may be considered as presenting a certain threat to the judicial system.

6. While performing the reform of the judicial system of general jurisdiction, transparent procedure for appointment, dismissal and disciplinary liability of judges was established, as well as in essence sufficient and economically adequate social guarantees for judges. Nevertheless the distribution of human resources among the different branches of the courts was not optimal. Therefore there was a threat for the Court of Appeals having too little cases at the beginning of its activity and for the establishment of the three branches' system. The Ministry of Justice in generally performed its functions considerably well, which was more determined by the professionalism and personality of the minister of justice than by legal regulation.

7. The amendments to the Law on Courts of 1996 may be considered as essential deviation from the goals and principles of the judicial reform, especially where the Court of Appeals was granted the powers of cassation. The main positive issue about this was that the judicial system of general jurisdiction remained unchanged as it was established on 1 January, 1995.

8. The judicial system of Lithuania, which was started to create by amending and supplementing the Temporary Main Law in 1992 and started to function on 1 January, 1995, was the authentic judicial system in Lithuania. This system accumulated a historical experience of Lithuania and other states of western legal tradition (mainly roman-germanic, but also anglosaksonian), which was creatively interpreted, developed and adapted to the actual needs of the Lithuanian society as well as to its economical and political environment. Such authentic Lithuanian judicial system, corresponding to the western legal traditions and international regulations, proved to be justified and complied with the essential needs of Lithuania in those days (not regarding some obstacles).

CONCLUSIONS PRESENTED FOR THE DEFFENSE:

1. The reform of the judicial system of the LSSR in 1989 and the beginning of 1990, where person's rights to impartial and fair trial were not ensured at that time, is deemed to be partial and in the nature of compromise, which did not eliminated the imperfections of the judicial system (during the soviet period it was impossible)

2. Despite the lack of transparent system for the election and dismissal of the judges, ensuring their independence, the solutions for the problems of social guaranties and immunity, which was not created in 1989 and the beginning of 1990, the supremacy

of the Law on Courts to other legal acts regulating the judicial system was established, minimal qualification requirements for judges were set and some other problems were solved.

3. After restoring the independence till 16 January, 1992, the functioning of the judicial system of those times was used, partially improved and in this way led to the creation of the authentic judicial system in Lithuania.

4. The beginning of the creation of the authentic judicial system in Lithuania may be determined as the year 1992, when the amendments to the Temporary Main Law and Law on Courts of 1992 (only *de jure* for that time) in constitutional and ordinary law levels returned the appellate instance and four branches' judicial system of general jurisdiction.

5. New models of the institutional and the instance judicial system of general jurisdiction were chosen considering the needs of Lithuania, international legal regulations, common trends of western legal tradition, widely and reasonably using the heritage of Lithuanian inter-war law.

6. The regulation related to the judicial system reform in 1992 was created on the grounds of (mostly reasonably) using Lithuanian inter-war legal regulation (the judicial candidates, etc.), reasonably eliminating certain soviet „heritage“ (juries, etc.), seeking to use rationally human and material resources of the judicial system thereof.

7. The balance of powers was deemed as a tool ensuring the judicial independence and protect a person from the partiality of the judge, but nevertheless the main obstacle of the legal regulation of 1992-1994 may be considered concentration of powers in the hands of the minister of justice while selecting the court personnel, which infringed the independence of courts and judges and was eliminated by the rulings of the Constitutional Court thereafter.

8. The establishment of the Constitutional Court in the Constitution of 1992 and implementation of the relevant provision in 1993 is a revolutionary change in the judicial system of 1992-1994, prepared considering the experience of the european countries and the Lithuanian inter-war legal history. This also led to the independence of the judiciary of general jurisdiction enshrined in 1994-1995.

9. The Constitution of 1992 has strengthened guarantees of the courts and judges of the general jurisdiction, provided constitutional grounds for the self-governance (the Judicial Council) and administrative court system in the future.

10. The reform of the judicial system of the general jurisdiction was delayed: the three instance and four branches' judicial system of general jurisdiction was not established in 1992 (autumn) because of the codes of criminal and civil procedure and other laws not amended on time, as well as the lack of financial and human resources.

11. When the reform was delayed in 1994 the Economic court was established with a jurisdiction that initially was prescribed to the regional courts which were still not established.

12. Drafting the Law on Courts of 1994 alongside with the approved decisions, based on the experience of Lithuanian and other western countries (e.g., according to roman-germanic tradition the Supreme Court of Lithuania was determined as the instance of cassation, anglosaksonian tradition resembled in the role of the Supreme Court of Lithuania while formulating a uniform court practice, etc.).

13. Altogether some inconsistency, unrationality, anticonstitutionality of the legal regulations and practical issues of that time may be observed, e.g. distributing the function of cassation to the regional courts as well as to the Supreme Court of Lithuania, unrationally liquidation and a new establishment of this court along with the unconstitutional termination of the tenure of judges.

14. While performing the reform of the judicial system of general jurisdiction, transparent procedure for appointment, dismissal and disciplinary liability of judges was established, as well as in essence sufficient and economically adequate social guarantees for judges.

15. Nevertheless the distribution of human resources among the different branches of the courts was not optimal. The Supreme Court of Lithuania was overloaded and meanwhile the Court of Appeals had too little cases to be heard at the beginning, therefore there was a threat for to reject the four branches' judicial system which was just established and to start creating the three branches' system.

16. The Ministry of Justice in generally performed its functions considerably well, which was more determined by the professionalism and personality of the minister of

justice, his vision of the judicial system, attitude towards the principles of separation of powers, judicial independence , etc.

17. The amendments to the Law on Courts of 1996 may be considered as essential deviation from the goals and principles of the judicial reform, especially where the Court of Appeals was granted the powers of cassation. The main positive issue about this was that the judicial system of general jurisdiction remained unchanged as it was established on 1 January, 1995. Later amendments and supplements of the Law on Courts and related legal acts were the improvement of the system, not its creation.

18. The authentic judicial system of Lithuania, which was started to create by amending and supplementing the Temporary Main Law in 1992, started to function on 1 January, 1995, when remained three judicial branches of four enshrined on constitutional level began to function. Events of following two years proved the vitality of the judicial system and its compliance with the needs of Lithuania state.

SCIENTIFIC PUBLICATIONS ON THE DISSERTATION SUBJECT

1. GRIŠKEVIČ, L. 1990–1992 metų teismų reforma Lietuvoje (in English – *1990–1992 Reform of Courts in Lithuania*). In *Teisė*, 2011, No 81, p. 91-103
2. GRIŠKEVIČ, L. Teisėjų skyrimas Lietuvoje 1990–1995 metais (in English – *Appointment of Judges in 1990-1995 in Lithuania*). In *Teisė*, 2012, No 82, p. 60-72.

OTHER SCIENTIFIC PUBLICATIONS

1. GRIŠKEVIČ, L. Valdžių padalijimo teorija pagal J. Madisoną (in English – *Separation of Powers According to J. Madison*). In *Teisė*, 2008, No 66(2), p. 154-161.
2. GRIŠKEVIČ, L. Separation of Powers and the Executive in the USA. In “*Vivat Justitia!*”, Ukraine, 2008, VIIIth edition, p. 22-25.

PERSONAL DETAILS

Lina Griškevič was born in 1983 in Vilnius, Lithuania.

In 2007 L. Griškevič graduated from Vilnius University Law Faculty (applicable jurisprudence specialization) and obtained the master of law degree. In the year 2008 L. Griškevič was admitted to the doctoral studies at Vilnius University Law Faculty, Department of Legal Theory and History (currently – the Department of Public Law).

L. Griškevič also gives seminars of legal history at Vilnius University Law Faculty since 2012.

In 2005-2007 L. Griškevič has been a specialist at the International relations division at Law Institute. Afterwards, since 2007 L. Griškevič continued its practice as a lawyer at the law firm „MAQS Vilnius“ and in 2008 entered into the List of Assistants Attorneys-at-Law of the Lithuanian Bar where she was till 2009. From 2010 L. Griškevič works in Analysis of Courts' Activities Division at National Courts Administration.

AUTENTIŠKOS TEISMŲ SISTEMOS SUKŪRIMAS LIETUVOJE

(Reziūme)

DISERTACIJOS TEMOS PROBLEMATIKA. 1990 m. Lietuvos tautai konstruojant Nepriklausomą valstybę, buvo pabrėžiamas valstybingumo tęstinumas, tiesioginė sąsaja su tarpukario Lietuvos Respublika, ne valstybės sukūrimas, bet atkūrimas, naudojant 1918 m. vasario 16 d. ir 1920 m. gegužės 15 d. Aktų bei 1938 m. Konstitucijos nuostatas. Kartu buvo naudojama turima norminė bazė, kiek ši neprieštaravo Laikinajam Pagrindiniam Įstatymui, valstybės institucijų sistema, žmogiškieji ir materialiniai resursai. Keičiant arba iš esmės pertvarkant Lietuvos visuomenės poreikių nebeatitinkančius teisės institutus, buvo grįžtama prie tarpukario Lietuvos teisės, kūrybiškai perimant jos elementus, naujai juos interpretuojant. Siekiant kuo geresnio Vakarams įprastų demokratinių idėjų įgyvendinimo, iškilo būtinybė keisti ir teismų sistemą, negalėjusią užtikrinti aukštų vakarietiškų asmens teisių ir laisvių gynimo standartų⁹.

Iki šiol Lietuvoje nėra atlikta išsamios analizės ir išsamių mokslinių tyrimų, kuriuose būtų analizuojama Lietuvos teismų sistemos raida nuo 1989 m. (kai jau buvo pradėti rengti pirmieji Lietuvos teismų sistemos funkcionavimo reglamentavimo pakeitimai, susiję su demokratijos principų įtvirtinimu) iki pat 1995 m., t. y. kaip formavosi teismų sistema, atkuriant Lietuvos nepriklausomybę ir įtvirtinant pagrindinius teisinės valstybės principus teismų sistemos sąraigoje.

Terminas „teismų sistema“ šiame darbe vartojamas plačiąja prasme – kaip apimantis visas teisingumą vykdančias institucijas, o šios pagal galiojančios Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnį yra tik teismai. Šis mūsų darbas ir jame vartojama sąvoka „teismų sistema“¹⁰ apima bendrosios kompetencijos teismų sistemą, Konstitucinį teismą, Ūkinį teismą, kurį su išlygomis galima įvardinti kaip specializuotą teismą Konstitucijos 111 straipsnio prasme. Administraciniai teismai nėra šio tyrimo

---

⁹ Paminėtina, kad išėivijos darbuose taip pat buvo keliamas klausimas dėl pasirengimo būsimoms teisinės sistemos reformoms ir tikėtasi pasinaudoti ne tik buvusios nepriklausomos Lietuvos valstybės patirtimi, bet ir teorinėmis žiniomis, įgytomis studijuojant užsienio šalyse. Be to, akcentuotas tiek teisėjų nepriklausomumo užtikrinimo, tiek trijų pakopų instancinės sistemos, tiek konstitucinės justicijos institucijos įsteigimo būtinumas. Žr.: MAKSIMAITIS, M.; MILIAUSKAITĖ, K.; ŠAPOKA, G. *Valstybės ir teisės problemos lietuvių išėivijos publikacijose (1944-1990)*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 119, 132.

¹⁰ Aiškumo dėlei kai kur sąvoka „teismų sistema“ detalizuojama priduriant „bendrosios kompetencijos“, „institucinė“, „instancinė“ ir kt.

objektas dėl pasirinktų chronologinių rėmų, ir dėl to, kad administracinių teismų sistemos atsiradimas, mūsų nuomone, priskirtinas prie jau sukurtos sistemos tobulinimo.

TYRIMO OBJEKTAS, UŽDAVINIAI. Tyrimo objektas – konstitucinės ir ordinarinės teisės nuostatos ir normos bei jomis sureguliuoti visuomeniniai santykiai, susiję su teismų sistemos 1989–1995 m. Lietuvoje veikimo pokyčiais, taip pat valdžių padalijimo, teismų, teisėjų nepriklausomumo, asmens teisės į nešališką ir teisingą teismą principai, kiek šie buvo įtvirtinti teisės nuostatose ir normose bei įgyvendinti steigiant konstitucinės justicijos ir keturių grandžių bendrosios kompetencijos teismų sistemą.

Tyrimo tikslas – atskleisti Lietuvoje 1989–1995 m. vykusius institucinės ir instancinės teismų sistemos pokyčius, jų priežastis ir jais siektus tikslus, taip pat atgaivintus, išlaikytus ir naujai sukurtus teismų sistemos elementus ir įvertinti juos visus per atitikties Vakarų teisės principams – valdžių padalijimo (turint omenyje įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių galimybę veikti teisminę valdžią), teismų, teisėjų nepriklausomumo (turint omenyje jų „atsparumą“ kitų valdžių poveikiui), asmens teisės į nešališką ir teisingą teismą (instancinės teismų sistemos reformavimo kontekste) – prizmę, taip nustatant sukurtos Lietuvos teismų sistemos autentiškumą.

Tyrimo hipotezė – remiantis 1992 m. Konstitucija, atsižvelgus į aktualius visuomenės poreikius bei turimus resursus, kūrybiškai panaudojus tarpukario ir sovietmečio Lietuvos teisės paveldą, buvo sukurta autentiška Lietuvos konstitucinės justicijos ir bendrosios kompetencijos teismų institucinė ir instancinė sistema, atitinkanti pamatinius vakarietiškus valdžių padalijimo, teismų, teisėjų nepriklausomumo, asmens teisės į nešališką ir teisingą teismą teisės principus, reiškianti realų Lietuvos grįžimą į Vakarų teisinę erdvę.

Remdamiesi apibrėžtu tyrimo objektu, tikslu ir keliama hipoteze, užsibrėžėme šiuos tyrimo uždavinius:

1. Ištirti teismų sistemos funkcionavimo norminius pagrindus iki atkuriant Lietuvos Nepriklausomybę ir nustatyti jų atitikties vakarietiškiems valdžių padalijimo, teismų, teisėjų nepriklausomumo ir asmens teisės į nešališką ir teisingą teismą principams; atskleisti pašalintinus trūkumus, sąlygojusius teismų reformos būtinumą.

2. Įvertinti mėginimus modernizuoti ir demokratizuoti teisėjų rinkimus bei išspręsti teisėjo įgaliojimų trukmės, socialinių garantijų ir asmens neliečiamumo problemas 1989–1990 m. pradžioje.

3. Atskleisti bendrosios kompetencijos teismų institucinės ir instancinės sistemos pokyčius atkūrus Nepriklausomybę iki įsigaliojant 1992 m. Konstitucijai; atskleisti apeliacinės instancijos ir keturių grandžių teismų sistemos kilmę, įvertinti jų įvedimo pagrįstumą; ištirti teisėjų atrankos, skyrimo, atleidimo iš pareigų ir drausminės atsakomybės pokyčius, vykusius įsigaliojus 1992 m. Teismų įstatymui.

4. Išanalizuoti ir įvertinti 1992 m. Konstitucijoje įtvirtintus teismų sistemos pradus; ištirti Konstitucinio Teismo ir Ūkinio teismo steigimo teisinės istorinės aplinkybes ir įvertinti Konstitucinio Teismo ir teisėjų nepriklausomumo garantijų pakankamumą bei jų įtaką užtikrinant bendrosios kompetencijos teismų ir teisėjų nepriklausomumą.

5. Nustatyti užsitęsusios teismų reformos priežastis; identifikuoti konstitucinių nuostatų įgyvendinimo kuriant 1994 m. Teismų įstatymą problemas ir įvertinti jų išsprendimą; identifikuoti praktines problemas steigiant ir komplektuojant teismus ir organizuojant jų darbą, įvertinti Teisingumo ministerijos vaidmenį vykdant šiuos darbus.

TYRIMO NAUJUMAS. Tyrime siekiama išsiaiškinti, kaip vyko perėjimas nuo sovietmečio Lietuvoje galiojusių teisės aktų įtvirtintos dvipakopės bendrosios kompetencijos teismų institucinės sistemos prie dabar veikiančios triapakopės (keturių grandžių), akivaizdžiai panašios į egzistavusią 1933–1940 m.? Iš kur kilo autentiška Nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos instancinė teismų sistema? Ar remiantis 1992 m. Konstitucija sukurta teismų sistema (tiek institucinė, tiek ir instancinė) yra tik atgaivinta tarpukario Lietuvos teismų sistema, ar ji yra naujai interpretuota, į kokybiškai aukštesnį laiptelį pakelta teismų sistema, integravusi anksčiau turėtų teismų sistemų bruožus? Kiek čia buvo pasiskolinta iš tarpukario teisės ir kiek palikta sovietmečio paveldo? Ką mes sukūrėme ir ką atkūrėme? Ar turime čia tą teisės pažangą, vakarietišką teisės augimą, kuris leistų kalbėti apie šioje srityje vykusį (ne tik deklaruotą) grįžimą į Vakarų teisinę erdvę? Kiek sukurta / atkurta teismų sistema atitiko pamatinius vakarietiškus teisės principus – valdžių padalijimo, teismų, teisėjų nepriklausomumo, asmens teisės į nešališką ir teisingą teismą?

Suprantant prieš dvidešimt metų nustatyto teismų sistemos reglamentavimo trūkumus bei privalumus ir juos nulėmusius dalykus, būtų lengviau daryti išvadas dėl dabartinio teismų sistemos reglamentavimo bei vertinti jo būtinumą ir pagrįstumą. Visa tai sąlygoja šio darbo aktualumą.

Disertacijoje koncentruojamasi į teisinius teismų sistemos pokyčius, vykusius būtent tuo menkai tyrinētu 1989–1995 m. istoriniu laikotarpiu. Taip pat atlikto darbo mokslinis naujumas konstatuotinas įvertinus pasirinktas problemas bei joms spręsti pasitelktas mokslo išvalgas, tyrimo aspektus bei kontekstus ir panaudotus žinių šaltinius. Disertacijoje pirmą kartą žvelgiama į Nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos teismų sistemą per jos autentiškumo prizmę. Autentiškumo terminas vartojimas kalbine prasme bei taip pat, kaip nurodo R. Braque, vertybių perėmimo ir pritaikymo savo reikmėms aspektu (pvz., romėnų–graikų atvejis).¹¹ Interpretuojant ir pritaikant šią sąvoką Lietuvos teismų sistemai, laikytume autentiška tokią sistemą, kuri: 1) būtų laisva nuo jai per okupacijas primestų svetimų dalykų; 2) kuriai būtų būdingas tęstinumas, sąsaja su prieš tai egzistavusia 1918–1940 m. Lietuvos valstybės teismų sistema ir per amžius išsivysčiusia Lietuvos teisės tradicija; 3) atitikimas aukštų vakarietiško žmogaus teisių ir demokratijos standartų; 4) atsižvelgimas į Lietuvos žmonių mentalitetą, kultūros ir socialinio bendravimo ypatybes, kurios gali palengvinti ar apsunkinti tam tikrų teisės nuostatų įgyvendinimą ir kurių, kokios jos bebūtų, neįmanoma pakeisti valdžios aktu. Kitaip tariant, tiesiog receptuota mechaniškai perimta iš kitur (kad ir iš Lietuvos praeities) ar nesuderinta su Vakarų teisės tradicija ir (ar) Lietuvos realijomis sistema negali būti autentiška. Visame darbe ieškoma būtent šių Lietuvos teismų sistemos autentiškumo požymių.

Žvilgsnis iš dabarties į praeitį leidžia suprasti, kur buvo tam tikros tuometinės teismų sistemos pertvarkos problemos. Disertacijoje nesiekama vertinti praeities įvykių pagal dabartinius kriterijus: siekis atitikti vakarų teisės tradicijos standartus ir įgyvendinti Konstitucijos nuostatas reiškė grįžimą į Vakarų teisinę erdvę – ten, kur to nebuvo – turėjome nedvejodami ir aiškiai apie tai pasakyti bei atskleisti priežastis.

Disertacijoje 1989–1995 m. teismų sistemos pokyčiai nagrinėjami per valdžių padalijimo ir su juo glaudžiai susietų teismų, teisėjų nepriklausomumo, asmens teisės į

---

¹¹ BRAQUE. R. *Ekscentriškoji Europos tapatybė*. Vilnius: Aidai, 2001.

nešališką ir teisingą teismą principų įgyvendinimo prizmę. Esamoje mokslinėje literatūroje valdžių padalijimo principą bei jo praktinio įgyvendinimo problemas paprastai stengiamasi nagrinėti konstitucinės teisės kontekste¹². Tuo tarpu valdžių padalijimo įtvirtinimo proceso teisinis-istorinis aspektas, atkuriant Lietuvos nepriklausomybę, nebuvo išsamiau analizuotas (išskyrus pavienių autorių darbus¹³). Anot E. Jarašiūno, šis principas vis dar buvo aktualus, ypatingai griūvant autoritariniams ir totalitariniams režimams, neigusiems valdžių padalijimą¹⁴. Taigi toks valdžių padalijimo principo, kaip stabdžių ir atsvarų, supratimas, įsitvirtinęs pasaulyje, galėjo būti pavyzdžiu, kuriuo remtasi ir Lietuvoje reformuojant teismų sistemą Nepriklausomybės atkūrimo laikotarpiu.

Nagrinėjant teisminės valdžios atskyrimo klausimą, galima konstatuoti, kad teisminė su kitomis valdžiomis susiduria tam tikrose srityse, kurias, atsižvelgiant į teisminės sistemos teisinį reguliavimą Lietuvoje, E. Jarašiūnas skirsto į kelias sritis: (i) teisėjo skyrimo ir atleidimo teisiniai pagrindai; (ii) teismų sistemos organizavimo ir veiklos santykiai; (iii) teisingumo vykdymas arba pats teisminis procesas (ši sritis yra labiau susijusi su teismo procesu bei procesinių įstatymų įgyvendinimu, kai teisės aktuose, deklaruojant draudimą kištis į teisėjo veiklą vykdant teisingumą, svarbiausiu tampa praktinis tokios nuostatos įgyvendinimas); (iv) teismų veiklos administravimo, teismų materialinio ir finansinio aprūpinimo santykiai. Taigi, vadovaujantis tokiu sąlyginiu skirstymu, toliau disertacijoje atskleidžiama Nepriklausomybės atkūrimo, teisinės reformos metu vykdytų teisminės sistemos pokyčių priežastys, aplinkybės ir jų vertinimas (išskyrus teismų atskirumą, vykdant teisingumą, nes ši sritis susijusi su teismo proceso eiga, tai turėtų būti teismo proceso atskiru tyrimo objektu).

Taip pat teisėjų nepriklausomumo principas, gausiai ir išsamiai analizuotas Lietuvos mokslinėje literatūroje doktrinos prasme¹⁵, nebuvo analizuotas išskirtinai

---

¹² Žr., pvz.: JARAŠIŪNAS, E. *Valstybinės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas*. Vilnius: TIC, 2003; JARAŠIŪNAS, E. Teisminės valdžios organizacijos ir veiklos konstitucinės problemos (teisminės valdžios visavertiškumas, teismų sistemos bei teisėjų ir teismų nepriklausomumas). Iš *Lietuvos konstitucinė teisė: raida, teisių apsauga, savivalda*: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007.

¹³ Pvz., JARAŠIŪNAS, E. *Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas*. *Op. cit.*

¹⁴ *Ibid.*, p. 128-129.

¹⁵ Pvz., ABRAMAVIČIUS, A. Teisminė valdžia Lietuvos Respublikos Konstitucinio Tesimo jurisprudencijoje. *Justitia*. 2005, nr. 4(58), p. 2-10; ŠINKŪNAS, H. *Teisėjų nepriklausomumo*

teisiniu-istoriniu aspektu, tuo pačiu atskleidžiant Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo laikotarpio procesus bei jų priežastis.

Vienas pagrindinių teismų reformos aspektų – instancinės teismų sistemos pertvarka, dėl kurios buvo sukurta kokybiškai nauja instancinė teismų sistema, kuri lėmė, kad siekta užtikrinti asmens teisę į teisingą ir nešališką teismą. Apeliacijos ir kasacijos institutų reikšmę nagrinėję autoriai (pvz., V. Nekrošius, A. Driukas, G. Ambrasaitė) palyginus nedaug dėmesio skyrė teisiniams-istoriniams keturių grandžių teismų sistemos įtvirtinimo Lietuvoje aspektams (paprastai koncentruojamasi į teisinius aspektus, paliekant nuošalyje praktinius, tuo metu vis naujai kildavusius sunkumus).

Būtų sudėtinga kalbėti apie teismų sistemos reformą Lietuvoje, nekreipiant dėmesio į kitus, ne bendrosos kompetencijos teismų pertvarkymo / sukūrimo aspektus – Konstitucinės justicijos institucijos įsteigimas Lietuvoje (konstitucinės justicijos įsteigimo Nepriklausomybę atkūrusioje Lietuvoje raidą išsamiai yra analizavę J. Žilys, V. Sinkevičius ir kt.), tarėjų instituto atsisakymas, Ūkinio teismo įsteigimas – tai yra taip pat itin svarbūs nagrinėjamo laikotarpio elementai, kurie darbe nagrinėjami tiek, kiek tai susiję su istorinėmis-teisinėmis teismų institucinės ir instancinės sistemos kūrimo Lietuvoje aplinkybėmis. Disertacijoje dėmesys taip pat skiriamas apeliacinio proceso prigimčiai atskleisti bei šios grandies teismų steigimo būtinybei ir poreikiui.

Dalis disertacijoje panaudotos faktologinės medžiagos yra pirmą kartą naudojama mokslo tikslams, kita – sutikrinta pašalinant netikslumus, apibendrinta ir susisteminta chronologiškai ir dalykiškai. Prieš pradėdant daryti išvadas, remiantis tokia informacija, teko ją išdėstyti aprašomuoju metodu. Dalis panaudotos faktologinės medžiagos yra sunkiai prieinama tiek internetu, tiek ir bibliotekose (pvz., sovietmečio teisės aktai); jaunesnių kartų teisininkai su ja nėra dirbę, todėl ją taip pat teko pateikti neapsiribojant tik nuorodomis į pirminius šaltinius. Atkreiptinas dėmesys, kad mūsų tiriamajame darbe pirmą kartą išsamiai analizuojama ir apibendrinama archyvinė medžiaga bei stenogramos, susijusios su svarbiausių sprendimų, reformuojant teismų sistemą, 1990–1995 m. priėmimu. Konstitucijos priėmimo bei Konstitucinio Teismo steigimo istorines-teisines aplinkybes išsamiai nagrinėja J. Žilys, E. Jarašiūnas, V. Sinkevičius. Kita vertus,

---

įtvirtinimas Lietuvos teisinėje sistemoje. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004.

Nepriklausomybės atkūrimo laikotarpio diskusijos, fiksuotos posėdžių stenogramose¹⁶, atskleistos ne visa apimtimi. Pabrėžtina, Vakarų teisės tradicija egzistuoja žmonių sąmonėje, o grįžimas į ją, visų pirma, būtų revoliucija sąmonėje. Stenogramos daug geriau už įstatymus ir jų projektus atskleidžia tuos įstatymų leidėjų sąmonėje vykčius procesus, rimtą vertybių ir įsitikinimų kaitą, mąstymo stereotipų ir naujovių kovą.

TYRIMO METODAI. *Lingvistinis* metodas naudojamas viso tyrimo metu, atskleidžiant nagrinėjamų tekstų turinį bei jų reikšmę. *Sisteminis* metodas naudojamas nustatant ryšius tarp įvairių su teismų sistema susietų teisės reiškinių, normų, aktų, santykių, atskleidžiant jų kilmę, tarpusavio priklausomybę ar vaidmenį teismų sistemoje ar jos veiklos teisiniame reguliavime, vertinant įvairių elementų visumą. Šis metodas yra labai veiksmingas analizuojant nevienodos mokslo vertės informacijos šaltinius: protokolus, stenogramas, straipsnius ir kitą medžiagą, pateiktą nepriklausomybės atkūrimo laikotarpio spaudoje ir leidiniuose. Itin svarbus yra *istorinis* metodas, kuris pasitelktas atsižvelgiant į tarpukario Lietuvos teismų sistemos reguliavimą bei tuometinę teisės doktriną (M. Romerio, Vl. Mačio darbuose). Tokia retrospektyva padeda atskleisti įvairių teisės institutų kilmę ir raidos dinamiką. *Lyginamasis* metodas svarbus šiame tyrime, nes juo taip pat siekiama atskleisti tarpukario Lietuvos valstybės teisinio reguliavimo įtaką teismų reformai, vykdytai atkuriant Lietuvos nepriklausomybę ir formuojant būsimą teismų sistemos viziją. *Genetinis* metodas, vertinant Lietuvos bei kitų valstybių teismų sistemų teisinį reglamentavimą, taip pat naudojamas, siekiant atskleisti teisinio reglamentavimo pakeitimų kūrimo / priėmimo aplinkybes ir priežastis. Taip pat naudojami ir kiti – *loginis*, *teleologinis* ir pan. – metodai. Pabrėžtina, kad tyrimo metu pasitelktas *interview* metodas, apklausiant 16 asmenų, kurie užima / užėmė teisėjo pareigas prieš atkuriant Lietuvos nepriklausomybę ir (arba) vėliau: E. Laužikas, J. Prapiestis, V. Masiokas, J. Stripeikienė, A. Norkūnas, A. Driukas, L. Garnelienė, V. Ražinskaitė, A. Drigotas ir kt. Interviuoti asmenys ne tik suteikė papildomų duomenų apie 1989–1995 m. vykdytą teismų reformą Lietuvoje, tačiau ir pateikė kai kurių įvykių

---

¹⁶ Pvz., ŽILYS, J. Konstitucinės justicijos ištakos Lietuvoje. Iš *Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai*. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2012, p. 29-53. Taip pat Konstitucijos priėmimo klausimai nagrinėjami, pvz., PRAPIESTIS, J. Valstybingumo atkūrimo ir Konstitucinio įtvirtinimo ištakose. *Jurisprudencija*, 2012, nr. 19(3), p. 859-887.

asmeninį vertinimą (pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo likvidavimo, Lietuvos apeliacinio teismo, apygardų teismų steigimo reikalingumo ir kt.), manytina, žvelgiant ir iš šiandienos pozicijų (juk pasikeitė ne tik istorinis laikotarpis, bet ir patys tuometinių įvykių dalyviai).

Šiame tiriamajame darbe svarbiausi informacijos šaltiniai gali būti suskirstyti sąlyginai į pirminius, t. y. teikiančius pirminę faktologinę informaciją apie nagrinėjamo laikotarpio įvykius ir antrinius, t. y. padedančius vertinti bei analizuoti tokią informaciją. Pirmuosius sudaro gausi Seimo, kitų valstybės institucijų posėdžių medžiaga (stenogramos, protokolai, kurie saugomi tiek Lietuvos Centriniam archyve, tiek Seimo archyve, taip pat dalis jų pasiekiami internetu), tiek teisės aktai ir jų projektai, atskleidžiantys teisinio reguliavimo pokyčius ir tendencijas (Lietuvos Respublikos Konstitucija, įstatymai, tarptautinės sutartys, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrina, teismų praktika, teisės aktų rengimo archyviniai dokumentai, taip pat LTSR teisės aktai ir kt.). Tuo tarpu antriniai informacijos šaltiniai sudarė sąlygas ir galimybes įvertinti tiriamojo laikotarpio medžiagą pagrindinių teisės principų įgyvendinimo prasme.

Atskleista, apibendrinta ir įvertinta faktologinė medžiaga, remiantis ja padarytos išvados, suteikė šiam darbui fundamentaliąją (teorinę) ir taikomąją (praktinę) reikšmę. Atskleistos raidos tendencijos, interesų ir doktrinų kova, spręstos problemos, idealų ir tikrovės konfliktas yra indėlis į teisės istorijos mokslo plėtrą Lietuvoje, duoda nemažai medžiagos teisės teorijos ir konstitucinės teisės mokslams, taip pat padeda pažinti dabartinę Lietuvos teismų sistemos būklę, identifikuoti jos trūkumus, interpretuoti siūlomus tobulinimo variantus, prognozuoti ateitį. Ištirta problematika turi sąsajas ne tik su sovietmečio ir tarpukario Lietuva, kurios negatyvus ir pozityvus paveldas neabejotinai padarė įtaką 1990–1995 m. sprendimams, bet ir su dabartimi – daug neseniai vykusių ar tebevykstančių procesų kyla ar susieta su konkrečiais 1990–1995 m. priimtais sprendimais.

DARBO STRUKTŪRA, TURINYS, IŠVADOS. Darbo struktūrą be įžanginės dalies ir išvadų sudaro keturios dalys.

Atliekant tyrimą pasirinkta teismų sistemos raidos *chronologinė* bei *dalykinė analizė*, t. y. išskiriami ir nuosekliai nagrinėjami keturi 1989–1995 m. konstitucinės ir

ordinarinės teisės lygmenimis vykdytos teismų reformos etapai, kiekvieną iš jų analizuojant tam tikrų principų įgyvendinimo kontekste: valdžių padalijimo (siekiant įvertinti įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių galimybę veikti teismine valdžia, visų pirma, per teismų steigimą ir kompetencijos paskirstymą, teisėjų atranką ir paskyrimą), teismų, teisėjų nepriklausomumo (siekiant įvertinti jų „atsparumo“ kitų valdžių poveikiui laipsnį, čia skiriant daug dėmesio teismų darbo organizavimo ir materialinio aprūpinimo bei teisėjų socialinių garantijų ir drausminės atsakomybės problematikai), asmens teisės į nešališką ir teisingą teismą (siekiant įvertinti instancinės teismų sistemos reformos indėlį įgyvendinant šį principą).

Pirmasis etapas sąlyginai gali būti įvardijamas sovietmečio teismų sistemos demokratizavimo laikotarpiu – nuo 1989 m. iki 1990 m. Teismų santvarkos ir teisėjų statuso įstatymo priėmimo. To laikotarpio problematika daugiausia yra susijusi su teisės normų, reglamentuojančių teisėjų skyrimą ir įgaliojimus, modernizavimu ir demokratizavimu (pvz., nustatyta, kad teisėjas klauso ne tik įstatymo, bet ir sąžinės), taip pat su kitų valdžių įtaka teismų sistemos veikimui ir kt.

Antrasis etapas galėtų būti žymimas pradiniu teismų sistemos pertvarkymo laikotarpiu – nuo Nepriklausomybės paskelbimo 1990 m. kovo 11 d. iki Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo 1992 m. lapkričio 2 d. Tuo metu buvo priimtas 1992 m. Teismų įstatymas ir nustatyta tiek nauja ketverių teismų grandžių sistema, tiek naujai paskirstytos teismų funkcijos ir gražinta apeliacinė instancija. Kartu buvo išreikštas siekis atsisakyti teismo tarėjų instituto.

Trečiuoju etapu laikytinas laikotarpis nuo Konstitucijos įsigaliojimo 1992 m. lapkričio 2 d. iki 1994 m. priimto Teismų įstatymo įsigaliojimo 1995 m. sausio 1 d. Tuo metu koegzistavo naujos konstitucinės nuostatos ir 1992 m. Teismų įstatymo normos. Įstatymų leidėjo dėmesys buvo sutelktas į naujo Teismų įstatymo rengimą ir savarankiškos ir nepriklausomos konstitucinės justicijos institucijos – Konstitucinio Teismo – steigimą. Taip pat, buvo nuspręsta laikinai įsteigti Ūkinį teismą, kuris spręsdavo ginčus tarp ūkio subjektų.

1995 m. sausio 1 d. yra labiau simbolinė teismų reformos pasibaigimo data, nes ne visi naujai pradėjusių veikti teismų organizacinės veiklos aspektai galėjo būti numatyti iš anksto – po 1995 m. sausio 1 d. išryškėjo tam tikri organizaciniai nesklandumai ir buvo ieškomi jų šalinimo arba bent minimizavimo būdai. Todėl

ketvirtuoju etapu galima laikyti 1995–1996 metus, kai buvo sprendžiami praktiniai 1995 m. sausio 1 d. įsigaliojusio Teismų įstatymo klausimai ir mėginama patobulinti ką tik nustatytą teisinį reguliavimą (pastarasis procesas beveik privedė prie Lietuvos apeliacinio teismo likvidavimo – t.y. prie dar vieno teismų sistemos reformos etapo). Tik kai buvo pašalinta ši „grėsmė“, viskas „nusistovėjo“, teismų reforma tapo vykusiu faktu – po to teismų sistema buvo iš tikrųjų tik tobulinama, o ne keičiama ar pertvarkoma (iki pat administracinių teismų steigimo 1999 m., bet tai būtų jau kito atskiro tyrimo objektas).

Darbo struktūra iš esmės atspindi šią chronologiją ir aprėpia kiekvienam laikotarpiui aktualią problematiką, nors, žinoma, ne visada įmanoma nubrėžti preciziškas ribas, juk daugelis procesų vyko lygiagrečiai, tie patys veiksniai buvo susieti tiek su valdžių padalijimo, tiek ir su kitais principais, todėl nagrinėjamos medžiagos „patalpinimas“ tam tikrame darbo skirsnyje yra sąlyginis, atliktas siekiant išdėstyti medžiagą aiškiai ir koncentruotai, neatkartojant ir kartu pernelyg mechaniškai neskirstant glaudžiai susietų dalykų.

Disertacijoje daromos tokios išvados:

1. 1989-1990 m. pradžioje vykęs LTSR teismų sistemos, neužtikrinusios asmens teisės į nešališką ir teisingą teismą įgyvendinimo, reformavimas laikytinas daliniu ir kompromisiniu, neištaisiusiu esminių (sovietmečio sąlygomis – nepataisomų) teismų sistemos trūkumų. Atkūrus Nepriklausomybę, iš pradžių (iki 1992 m. sausio 16 d.) buvo panaudota turima teismų sistema, iš dalies ją patobulinus ir tuo sudarius prielaidas autentiškai Lietuvos teismų sistemai sukurti.

2. Autentiškos Lietuvos teismų sistemos sukūrimo (kol kas tik *de jure*) konstitucinės ir ordinarinės teisės lygmenimis pradžia laikytinos 1992 m. priimtos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo pataisos ir Teismų įstatymas. Nauji instancinės ir institucinės bendrosios kompetencijos teismų sistemų modeliai buvo pasirinkti taikliai atsižvelgus į Lietuvos valstybės poreikius ir tarptautinius teisės aktus, bendras Vakarų teisės raidos tendencijas, plačiai ir didžiąja dalimi pagrįstai panaudojus tarpukario Lietuvos patirtį, pagrįstai atsisakius tam tikro sovietmečio „paveldo“, panaudojus (daugiausia racionaliai) turimus teismų sistemos žmogiškuosius ir materialinius išteklius.

3. Konstitucinės kontrolės ir specialiai tam skirtos institucijos – Konstitucinio Teismo – įtvirtinimas 1992 m. Konstitucijoje ir atitinkamų jos nuostatų įgyvendinimas

1993 m. laikytinas revoliucingu teismų sistemos pokyčiu 1992–1994 m., parengtu remiantis Europos valstybių patirtimi ir atsižvelgiant į tarpukario Lietuvos istoriją. Konstitucinio Teismo nepriklausomumo užtikrinimas formuojant jį trimis valdžioms laikytinas veiksmingu ir pasiteisinusiu, aukšti jo materialinio aprūpinimo, teisėjų asmens neliečiamumo ir socialinių garantijų standartai sudarė palankias sąlygas bendrosios kompetencijos teismų ir teisėjų nepriklausomumui įtvirtinti 1994–1995 m.

4. 1992 m. Konstitucija sustiprino bendrosios kompetencijos teismų ir teisėjų nepriklausomumo garantijas, padėjo konstitucinius teismų savivaldos ir būsimų administracinių teismų sistemos pagrindus. Tačiau bendrosios kompetencijos teismų reforma vėlavo dėl laiku nepriimtų ar nepakeistų kitų tam reikiamų kodeksų ar įstatymų ir lėšų, materialinių ir žmogiškųjų išteklių stokos. Vėluojant reformai, 1994 m. teko laikinai įsteigti specializuotą Ūkinį teismą, perdavus jam dalį dar neįsteigtų apygardų teismų kompetencijos. 1992–1994 m. pagrindiniu teisės reguliavimo trūkumu laikytini platūs teisingumo ministro įgaliojimai formuojant teisėjų korpusą, varžę teismo ir teisėjo nepriklausomumą, pašalinti tik Konstituciniam Teismui pripažinus juos prieštaraujančiais Konstitucijai.

5. Priimant 1994 m. Teismų įstatymą, greta aprobuotų, Lietuvos ir kitų romanų-germanų ir anglosaksų teisės tradicijų šalių patirtimi grįstų sprendimų buvo įtvirtinti ir nenuoseklūs, neracionalūs ir nekonstitucingi dalykai. Keliantys didesnę grėsmę teismų sistemai laikytini (greta minėtų teisingumo ministro įgaliojimų) dviguba kasacinė instancija ir Aukščiausiojo Teismo reorganizavimo problemos sprendimas, reiškęs neracionalų šio teismo likvidavimą ir steigimą iš naujo ir prieštaraujančią Konstitucijai jo teisėjų įgaliojimų nutraukimą prieš laiką.

6. Vykdamas bendrosios kompetencijos teismų reformą, pavyko sukurti skaidrią teisėjų skyrimo, atleidimo iš pareigų, drausminės atsakomybės tvarką, nustatyti iš esmės pakankamas ir adekvačias ekonominei krašto būklei teisėjų socialines garantijas. Tačiau žmogiškųjų išteklių paskirstymas tarp įvairių grandžių teismų nebuvo optimalus, dėl to susidarė pavojus atsisakyti iš pradžių per mažai bylų turėjusio Lietuvos apeliacinio teismo ir pradėti kurti naują trijų grandžių sistemą. Teisingumo ministerija iš esmės deramai įvykdė jai patikėtas funkcijas, tačiau tai didžiąja dalimi priklausė nuo aukšto paties ministro profesionalumo ir asmens savybių, o ne nuo teisinio reguliavimo kokybės.

7. 1996 m. priimti Teismų įstatymo pakeitimai vertintini kaip esminis atitolimas ir nukrypimas nuo teismų reformos tikslų ir principų, ypač kasacinės instancijos teismo teisių suteikimas Lietuvos apeliaciniam teismui. Pagrindinis teigiamas dalykas buvo tas, kad bendrosios kompetencijos teismų sistema iš esmės išliko tokia, kokia ji buvo sukurta ir pradėjo veikti 1995 m. sausio 1 d.

8. Teismų sistema, juridiškai pradėta kurti 1992 m. sausio 16 d. Laikinojo Pagrindinio Įstatymo kai kurių straipsnių pakeitimu ir papildymu ir pradėjusi funkcionuoti 1995 m. sausio 1 d., buvo autentiška Lietuvos teismų sistema, akumuliravusi Lietuvos ir kitų Vakarų teisės tradicijos (daugiausia jos romanų-germanų, bet kai kur ir anglosaksų atmainos) kraštų istorinę teisinę patirtį, kūrybiškai interpretuotą, išvystytą ir pritaikytą prie aktualių Lietuvos visuomenės poreikių, ekonominės ir politinės aplinkos. Atitinkanti Vakarų teisės tradiciją, tarptautinių aktų nuostatas, autentiška Lietuvos teismų sistema, nepaisant tam tikrų trūkumų, pasirodė pasitvirtinusi ir patenkinusi esminius to meto Lietuvos valstybės poreikius.

SVARBIAUSI GINAMIEJI DISERTACIJOS TEIGINIAI yra šie:

1. 1989–1990 m. pradžioje vykęs LTSR teismų sistemos, turėjusios daug esminių ir sovietmečio sąlygomis nepataisomų trūkumų ir neužtikrinusios asmens teisės į nešališką ir teisingą teismą įgyvendinimo, reformavimas laikytinas daliniu ir kompromisiniu.

2. Nors 1989–1990 m. pradžioje nebuvo sukurtas skaidrus teisėjų rinkimų ir atleidimo mechanizmas, padedantis užtikrinti jų nepriklausomumą, nebuvo išspręstos teisėjų socialinių garantijų ir asmens neliečiamumo problemos, visgi pavyko nustatyti Teismų santvarkos įstatymo viršenybę kitų tuo metu teismų santvarką reguliuojančių teisės aktų atžvilgiu, įtvirtinti minimalius kvalifikacinius reikalavimus teisėjams ir išspręsti dalį kitų aktualių klausimų.

3. Atkūrus Nepriklausomybę, iš pradžių (iki 1992 m. sausio 16 d.) buvo panaudota turima teismų sistema, iš dalies ją patobulinus ir tuo sudarius prielaidas autentiškai Lietuvos teismų sistemai sukurti.

4. Autentiškos Lietuvos teismų sistemos sukūrimo pradžia laikytini 1992 m., kai priėmus Laikinojo Pagrindinio Įstatymo pataisas ir Teismų įstatymą, buvo (kol kas tik *de*

jure) konstitucinės ir ordinarinės teisės lygmenimis susigražintas apeliacijos institutas ir nustatyta keturių grandžių bendrosios kompetencijos teismų institucinė sistema.

5. Pasirenkant instancinės ir institucinės sistemų modelius buvo taikliai atsižvelgta į Lietuvos valstybės poreikius ir tarptautinius teisės aktus, bendras Vakarų teisės raidos tendencijas ir istorinę Lietuvos patirtį.

6. Teismų reformos norminė bazė 1992 m. buvo kuriama kaip pagrindą paėmus (daugiausia pagrįstai) tarpukario Lietuvos teisę (teismo kandidatų institutas ir kt.), pagrįstai atsisakius tam tikro sovietmečio „paveldo“ (tarėjų institutas ir kt.), siekiant racionaliai panaudoti turimus teismų sistemos žmogiškuosius ir materialinius išteklius.

7. Nors valdžių pusiausvyra laikyta įrankiu, galinčiu užtikrinti teisėjų nepriklausomumą ir apsaugoti asmenį nuo jų šališkumo, tačiau teismo ir teisėjo nepriklausomumą 1992–1994 m. varžė įstatymu įtvirtinti platūs teisingumo ministro įgaliojimai formuojant teisėjų korpusą, vėliau Konstitucinio Teismo pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai.

8. Revoliucingu teismų sistemos pokyčiu 1992–1994 m., parengtu remiantis Europos valstybių patirtimi ir atsižvelgiant į tarpukario Lietuvos teisės istoriją, laikytinas Konstitucinio Teismo įtvirtinimas 1992 m. Konstitucijoje ir atitinkamų jos nuostatų įgyvendinimas 1993 m., sudaręs palankias sąlygas bendrosios kompetencijos teismų ir teisėjų nepriklausomumui įtvirtinti 1994–1995 m.

9. 1992 m. Konstitucija sustiprino bendrosios kompetencijos teismų ir teisėjų nepriklausomumo garantijas, padėjo konstitucinius teismų savivaldos (Teisėjų taryba) ir būsimų administracinių teismų sistemos pagrindus.

10. Bendrosios kompetencijos teismų reforma vėlavo: trijų iš keturių teismų sistemos grandžių įsteigti 1992 m. rudenį (kaip buvo numatyta) nepavyko dėl nepakeistų Civilinio proceso ir Baudžiamojo proceso kodeksų ir kai kurių kitų įstatymų bei finansinių ir materialinių išteklių stokos.

11. Vėluojant teismų reformai, 1994 m. vietoje Valstybinio arbitražo teko įsteigti specializuotą Ūkinį teismą, perdavus jam dalį dar neįsteigtų apygardų teismų kompetencijos.

12. Priimant 1994 m. Teismų įstatymą, buvo įtvirtinti jau aprobuoti, Lietuvos ir kitų vakarietišku šalių patirtimi grįsti dalykai (remiantis romanų-germanų teisės tradicija Lietuvos Aukščiausiasis Teismas tapo išskirtinai kasaciniu teismu; atsižvelgus į

anglosaksų tradiciją buvo įtvirtintas ypatingas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo vaidmuo formuojant bendrą įstatymų taikymo teismų praktiką ir kt.).

13. Kartu nepavyko išvengti tam tikrų normų ir praktinių žingsnių nenuoseklumo, neracionalumo ir nekonstitucingumo, pavyzdžiui, priskyrus kasacinę funkciją tiek apygardų teismams, tiek ir Aukščiausiajam Teismui, neracionaliai likvidavus ir įsteigus iš naujo Aukščiausiajį Teismą bei nekonstitucingai nutraukus prieš laiką jo teisėjų įgaliojimus.

14. Vykdam bendrosios kompetencijos teismų reformą, pavyko sukurti skaidrią teisėjų skyrimo, atleidimo iš pareigų, drausminės atsakomybės tvarką, nustatyti iš esmės pakankamas ir adekvačias ekonominei krašto būklei teisėjų socialines garantijas.

15. Tačiau žmogiškųjų išteklių paskirstymas tarp įvairių grandžių teismų nebuvo optimalus (apylinkių teismai ir Aukščiausiasis Teismas buvo perkrauti darbo), o Apeliacinis teismas iš pradžių beveik neturėjo nagrinėjamų bylų, dėl ko susidarė realus pavojus atsisakyti ką tik sukurtos keturių grandžių teismų sistemos ir pradėti kurti naują trijų grandžių sistemą.

16. Teisingumo ministerija iš esmės deramai įvykdė jai patikėtas funkcijas, tačiau tai priklausė labiau nuo asmenybių, paties ministro profesionalumo, jo teismų sistemos vizijos, požiūrio į valdžių padalijimo, nepriklausomumo ir kt. principus.

17. 1996 m. priimti Teismų įstatymo pakeitimai vertintini kaip esminis atitolimas ir nukrypimas nuo teismų reformos tikslų ir principų, ypač kasacinės instancijos teismo teisių suteikimas Apeliaciniam teismui. Tačiau pagrindinis teigiamas momentas buvo tas, kad bendrosios kompetencijos teismų sistema iš esmės išliko tokia, kokia ji buvo sukurta ir pradėjo veikti 1995 m. sausio 1 d. Vėlesni Teismų įstatymo ir kitų aktų pakeitimai ir papildymai buvo jau esamos sistemos tobulinimas, o ne naujos sistemos kūrimas.

18. Autentiškos Lietuvos teismų sistemos kūrimo procesas, juridškai pradėtas 1992 m. sausio 16 d. Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo kai kurių straipsnių pakeitimu ir papildymu, tapo įvykusiū faktū tik nuo 1995 m. sausio 1 d. pradėjus veikti likusioms trims iš keturių konstituciniu lygmeniu įtvirtintų teismo sistemos grandžių, o kiti du metai parodė teismų sistemos gyvybingumą ir Lietuvos valstybės poreikių atitikimą.